

DESPRE PRIMELE DESCOPERIRI NEOLITICE TIMPURI DE LA BOROȘTENI-PEȘTERA CIOAREI (COMUNA PEȘTIȘANI, JUDEȚUL GORJ)

Ioan Alexandru Bărbat*

Cuvinte cheie: nord-vestul Olteniei, peșteră, cercetări arheologice, ceramică, complexul cultural Starčevo-Criș

Keywords: north-western Oltenia, cave, archaeological excavations, pottery, Starčevo-Criș cultural complex

Introducere

Începuturile neoliticului timpuriu în zona actuală a județului Gorj sunt mai puțin cunoscute, majoritatea mențiunilor din bibliografie rezumându-se la semnalarea unor materiale ceramice Starčevo-Criș în *Peștera Cioarei* de la Boroșteni, comuna Peștișani. Obiectivul arheologic amintit este consacrat în literatura de specialitate prin descoperirile paleoliticului mijlociu și superior, fiind aproape necunoscut pentru etapele mai „noi” ale preistoriei – postpaleolitice. În acest context, identificarea recentă a unui mic lot de piese ceramice Starčevo-Criș, din primele săpături arheologice în *Peștera Cioarei*, în prezent păstrate la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București¹, ar justifica o nouă abordare a temei neoliticului incipient pentru zona de nord-vest a Olteniei.

Cadrul natural

*Peștera Cioarei*² poate fi localizată la marginea de sud a Munților Vâlcăni (Pl. I/1–2), la circa 500 m nord-est față de satul Boroșteni, pe partea stângă a pârâului Bistricioara, într-un „pinten calcaros de vârstă barremian-apțiană”

* Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva, bd. 1 Decembrie, nr. 39, e-mail: ioan_alexandru_barbat@yahoo.com

¹ În continuare utilizăm abrevierea IAVP.

² Cod SPEO: 2116/1 (Goran 1982, 105); Cod RAN: 81200.01; Cod LMI: GJ-I-s-A-09125; Latitudine 45° 6'30.60" N, longitudine 23° 1'12.83" E (Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011, 85).

(Cioara)³. Cavitatarea naturală, aflată la 350 m altitudine absolută și la aproximativ 30 m de luciul apei Bistricioara, are o suprafață restrânsă, de aproape 85 mp, având lungimea de 27 m, lățimea de 7 m și înălțimea plafonului de 1–3 m față de partea superioară a celui mai recent nivel arheologic⁴ (Pl. II, III/1, V/1). Peștera este una uscată, fosilă, lipsită de curenți, favorabilă locuirilor umane, cu deschiderea spre sud-vest⁵, aflându-se într-o regiune în care se fac simțite influențele climatului submediteranean⁶.

Un scurt istoric al cercetărilor arheologice

Prima săpătură arheologică în *Peștera Cioarei* de la Boroșteni are loc în vara anului 1954, prin practicarea unui sondaj de către Constantin S. Nicolăescu-Plopșor și Corneliu N. Mateescu⁷. Unitatea de cercetare a fost dispusă transversal față de axul lung al grotei, asemenea unei „galerii” orientată NE-SV, la 6,60 m de intrare, pe o suprafață de 3 × 1,50 m⁸ (Pl. III/1, IV/1). Din informațiile raportului de cercetare reiese că scopul sondajului arheologic, nefinalizat la acel moment, a fost pentru verificarea „stratigrafiei depozitelor de umplere”⁹ (Pl. III/2).

³ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 391–392, 395, Fig. 1; Cârciumar 1977, 19–20; Popescu 1979, 9–17; Cârciumar 1980, 61–62, Fig. 11; Roșu 1980, 308–309; Goran 1982, 105; Niculescu *et alii* 1987, 337–339, Fig. 124; Cârciumar, Bitiri-Ciortescu 1994, 198; Cârciumar, Ulrix-Closset 1996, 141, 150, Pl. 1; Chirica, Borziac, Chetaru 1996, 142; Cârciumar, Dobrescu 1997, 31; Cârciumar *et alii* 1997, 19; Păunescu 1999–2000, 279; Boroneanț 2000, 59; Cârciumar 2000, 9–12, 14–15, Fig. 3–6; Cârciumar, Moncel, Cârciumar 2000, 185–187, Fig. 1; Păunescu 2000, 324; Cârciumar *et alii* 2002a, 681–682, Fig. 1; Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011, 85; Tulugea 2012, 21; Nițu, Cârciumar 2014, 82, 84–85, Fig. 1, 2/3.

⁴ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395, Fig. 2; Cârciumar 1977, 20; Cârciumar 1980, 61, 63, Fig. 12; Cârciumar, Ulrix-Closset 1996, 141, 152, Pl. 2; Chirica, Borziac, Chetaru 1996, 142; Cârciumar, Dobrescu 1997, 31–32, Fig. 1; Cârciumar *et alii* 1997, 19; Păunescu 1999–2000, 279, 290, Fig. 1; Boroneanț 2000, 59; Cârciumar 2000, 14–15, 21, Fig. 6, 8; Cârciumar, Moncel, Cârciumar 2000, 187, 190, Fig. 4; Păunescu 2000, 325, Fig. 124; Cârciumar *et alii* 2002a, 682; Tulugea 2012, 21; Nițu, Cârciumar 2014, 84–85, Fig. 2/3.

⁵ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 393, 395; Cârciumar, Dobrescu 1997, 32; Cârciumar 2000, 14; Tulugea 2012, 21.

⁶ Neamu 1974, 8–12; Cârciumar 2000, 13.

⁷ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 391, 395, Fig. 2; Nicolăescu-Plopșor 1956, 16–17, 19; Cârciumar 1977, 20; Calotoiu, Mocioi, Marinoiu 1987, 23; Cârciumar, Ulrix-Closset 1996, 142; Chirica, Borziac, Chetaru 1996, 142; Cârciumar, Dobrescu 1997, 32; Cârciumar *et alii* 1997, 20; Păunescu 1999–2000, 279; Boroneanț 2000, 59; Cârciumar 2000, 17; Cârciumar, Moncel, Cârciumar 2000, 189; Păunescu 2000, 325; Cârciumar *et alii* 2002a, 682; Păunescu 2003, 130; Roșu 2004, 32; Tulugea 2010, 17; Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011, 85; Mustăța 2012, 22; Tulugea 2012, 15, 137–138; Pătroi 2013, 136.

⁸ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395, Fig. 2; Cârciumar, Dobrescu 1997, 31; Cârciumar *et alii* 1997, 20; Cârciumar 2000, 17; Păunescu 2000, 325.

⁹ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395.

După aproape două decenii, în luna iunie a anului 1973, cu prilejul prelevării eşantioanelor pentru studiul palinologic al sedimentului de la interiorul cavității naturale, Marin Cărciumaru adâncește sondajul întreprins de Nicolăescu-Plopșor și Mateescu la mijlocul secolului XX, atingând astfel patul peșterii *Cioarei*¹⁰.

Reluarea cercetărilor în grota amintită se petrece în anul 1979 (Pl. IV/1–2), având drept coordonatori pe Maria Bitiri-Ciortescu și Marin Cărciumaru, iar cu excepția unor întreruperi sunt continuate până în anul 2001, fapt care a condus la epuizarea aproape integrală a sedimentului arheologic¹¹ (Pl. V/1). Printre obiectivele principale ale acestor săpături sistematice, la care au luat parte atât colaboratori din țară și străinătate, cât și studenți, au fost și obținerea unor profile longitudinale și transversale ale depozitului arheologic de la interiorul peșterii *Cioarei*¹² (Pl. V/2–3).

Stratigrafia. Nivelul postpaleolitic

Lucrările apărute în trecut sau mai recent, care au avut ca subiect stratigrafia din *Peștera Cioarei* de la Boroșteni¹³, ne determină să nu mai reluăm discuțiile privind succesiunea fiecărui nivel în parte, ci doar să insistăm asupra depunerilor postpaleolitice, unde au fost întâlnite și primele fragmente ceramice neolitice timpurii.

Din desenul profilului de nord al sondajului practicat de Constantin S. Nicolăescu-Plopșor și Corneliu N. Mateescu în 1954 (Pl. III/2), dar și din descrierea celor 4 m de stratigrafie, rezultă că ultimul nivel arheologic (nr. 9) din peștera *Cioarei*, cel mai recent, cu o grosime de 0,20–0,40 m, suprapune nivelul 8, datat în paleoliticul superior¹⁴. În stratul postpaleolitic, brun-negricios, cu nuanțe mai deschise la bază, cercetările au scos la iveală fragmente ceramice neolitice,

¹⁰ Cărciumaru 1977, 20; Cărciumaru 1980, 63, Fig. 12; Cărciumaru, Ulrix-Closset 1996, 142; Cărciumaru, Dobrescu 1997, 32; Cărciumaru *et alii* 1997, 20; Boroneanț 2000, 59; Cărciumaru 2000, 19; Cărciumaru, Moncel, Cărciumaru 2000, 189; Cărciumaru *et alii* 2002a, 682; Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011, 85; Tulugea 2012, 21, 24.

¹¹ Cărciumaru, Ulrix-Closset 1996, 142; Chirica, Borzic, Chetaru 1996, 142; Cărciumaru, Dobrescu 1997, 32; Cărciumaru *et alii* 1997, 20; Păunescu 1999–2000, 279; Boroneanț 2000, 59; Cărciumaru 2000, 20–22, Fig. 8; Cărciumaru, Moncel, Cărciumaru 2000, 189–190, Fig. 4; Păunescu 2000, 325, Fig. 124; Cărciumaru *et alii* 2002a, 682; Cărciumaru *et alii* 2002b, 65; Păunescu 2003, 134; Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011, 85; Tulugea 2012, 24.

¹² Cărciumaru 2000, 20, 22.

¹³ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395–397, Fig. 3; Cărciumaru 2000, 25–37, Fig. 9–12; Păunescu 2000, 326–327.

¹⁴ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395–397, Fig. 3; Cărciumaru 1977, 20; Cărciumaru, Dobrescu 1997, 31; Cărciumaru *et alii* 1997, 20; Păunescu 1999–2000, 279; Cărciumaru 2000, 17; Păunescu 2000, 325–326, Fig. 125; Tulugea 2010, 17; Tulugea 2012, 45, 137.

hallstattiene, medievale și moderne¹⁵. Autorii citați susțineau, pe temeiul afirmațiilor profesorului Em. Protopopescu-Pache, că sedimentul brun-negricesc este rezultatul descompunerii materialelor organice, care provine din „gunoiul animalelor ce au pătruns în peșteră”, producându-se astfel un humus de nuanță brună sau neagră¹⁶.

Un detaliu pe care l-am remarcat în momentul examinării graficii profilului de nord al sondajului transversal și a explicațiilor din legenda acestuia, publicate în anul 1955, este acela că în partea inferioară a nivelului cu depuneri arheologice postpaleolitice, pe circa 1 m lungime, este marcată o zonă bogată în cenușă și cărbune¹⁷ (Pl. III/2). În raportul redactat de Nicolăescu-Plopșor și Mateescu nu sunt efectuate alte mențiuni privind existența vreunui context arheologic în nivelul 9, dar după opinia noastră aceste amprente de „cărbune și cenușă” nu reprezintă decât urmele unei vetre, care se găsea la aproximativ 0,20–0,30 m față de nivelul de călcare din peșteră de la mijlocul secolului XX. Complexul menționat este în mod cert ulterior paleoliticului, fiind chiar la baza stratului postpaleolitic, și ar putea corespunde, ipotetic, cu un context arheologic specific neoliticului timpuriu. Ca o remarcă, semnalăm faptul că o parte din materialul ceramic neolitic, găsit în momentul efectuării sondajului arheologic din 1954, prezenta nuanțe negre-cenușii (Pl. VI/2–5, 7), semn al unei eventuale arderi secundare.

Noile săpături arheologice, desfășurate în ultimele decenii, au contribuit semnificativ la completarea imaginii generale asupra depozitului arheologic al peșterii *Cioarei*¹⁸ (Pl. V/2), rezultând o serie de informații despre modul de acumulare al sedimentului și un tablou aproape complet al situației stratigrafice¹⁹. Astfel, s-a observat că grotă a fost frecventată la vremea paleoliticului mijlociu și superior, când a avut loc și cea mai mare depunere de sediment, a cărui profunzime, împreună cu nivelul postpaleolitic, ajunge chiar și la 6,5 m „față de punctul 0”²⁰.

Cercetările sistematice au adus date interesante privind activitatea antropică din ultimul nivel arheologic, notat P²¹, cenușiu-închis în condițiile unei

¹⁵ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 396–397, Fig. 3; Păunescu 1999–2000, 279; Păunescu 2000, 326, Fig. 125.

¹⁶ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 399.

¹⁷ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 396, Fig. 3; Păunescu 2000, 326, Fig. 125.

¹⁸ Chirica, Borzic, Chetaru 1996, 142; Cărciumaru, Dobrescu 1997, 32; Cărciumaru *et alii* 1997, 20; Boroneanț 2000, 59; Cărciumaru 2000, 20–22, Fig. 8; Cărciumaru, Moncel, Cărciumaru 2000, 189–190, Fig. 4; Păunescu 2000, 325, Fig. 124; Păunescu 2003, 134; Luca, Suci, Dumitrescu-Chioar 2011, 85.

¹⁹ Cărciumaru 2000, 25–37, Fig. 9–12; Păunescu 2000, 326–327.

²⁰ Cărciumaru *et alii* 2002b, 65.

²¹ Echivalent cu nivelul 9 la Constantin S. Nicolăescu-Plopșor și Corneliu N. Mateescu.

sedimentări naturale (Pl. V/3), care din punct de vedere climatic corespunde cu holocenul²². Stratul postpaleolitic, numai gros de 0,60 m, fiind caracterizat prin vetre, lentile de cărbune, cenușă și diverse lutuiești, lucru vizibil și pe grafica profilului longitudinal, în dreptul secțiunilor S II, S VI, S XIII și S XIV²³ (Pl. IV/2, V/2–3). Nu putem decât să admitem că o parte din aceste intervenții aparțin și comunităților neolitice timpurii, mai ales că Marin Cărciumaru a subliniat că stratul O este afectat de locuirile ulterioare paleoliticului superior²⁴.

Materialul arheologic

I. *Ceramica*. De curând, în depozitele IAVP au fost găsite două loturi restrânse de materiale ceramice neolitice timpurii (13 piese)²⁵, a căror descoperire a fost efectuată la interiorul peșterii *Cioarei* de la Boroșteni (Pl. VI/1–13, VII/1–5). Conform informațiilor de pe bilete care însoțeau obiectele menționate, dar și prin corelarea acestor date cu planurile săpăturilor din peștera amintită, aflăm că artefactele provin din campaniile anilor 1954²⁶ (Pl. VI/1–7, VII/1–2) și 1981²⁷ (Pl. VI/8–13, VII/3–5), mai exact din secțiunile S I (Pl. III/1) și S II (Pl. IV/1–2, V/1).

Ia. (S I/1954). Din publicarea rezultatelor cercetărilor întreprinse în 1954, reiese foarte clar descoperirea unor fragmente ceramice tipice pentru „neoliticul vechi” la interiorul peșterii *Cioarei*, o parte dintre aceste piese provenind de la piciorul unui vas, care a fost atribuit „culturii Criș”²⁸. Alte materiale ceramice, în număr de șapte (Pl. VI/1–7), inventariate la IAVP (nr. 13.232), cu marcajul „Bor. 54 -0,20”²⁹, considerăm că este necesar a fi menționate, mai reprezentative fiind două fragmente, a căror descriere o redăm în rândurile care urmează:

1. Fragment de vas (perete). Peretele ceramic este aproape drept, fragmentul provenind din jumătatea inferioară a unui recipient de formă tronconică. Pasta

²² Cărciumaru, Ulrix-Closset 1996, 144; Cărciumaru, Dobrescu 1997, 33, Fig. 2; Cărciumaru 2000, 37; Păunescu 2000, 327.

²³ Cărciumaru, Dobrescu 1997, 33–34, Fig. 2; Cărciumaru 2000, 26, 37, Fig. 9; Păunescu 1999–2000, 290, Fig. 2; Păunescu 2000, 327.

²⁴ Cărciumaru, Dobrescu 1997, 33; Păunescu 1999–2000, 282; Cărciumaru 2000, 37; Păunescu 2000, 333.

²⁵ Ca urmare a condițiilor de păstrare din peșteră, fragmentele ceramice dețin pe suprafața lor și câteva depuneri de carbonat de calciu (CaCO_3).

²⁶ Pentru sondajul arheologic din 1954, vezi trimiterile bibliografice de la nota 7.

²⁷ În anul 1981 au fost săpate două suprafețe de $2,50 \times 0,50$ m, practicate lângă o secțiune anterioară (S II/1979), la cercetările de la acea dată luând parte și paleontologul Elena Terzea (Cărciumaru 2000, 56, 69–70; Păunescu 2000, 325).

²⁸ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 401; Comșa 1982, 37; Calotoiu, Mocioi, Marinoiu 1987, 23; Tulugea 2010, 17; Mustăța 2012, 22; Tulugea 2012, 45, 137–138.

²⁹ Boroșteni. 1954, 0,20 m.

fină a ceramicii conține litoclaste, cu diametrul de 0,01–0,50 mm, și pleavă foarte bine tocată (resturi de păioase). La exterior și interior, angoba roșcată a fragmentului a fost lustruită cu multă atenție. Fragmentul ceramic a fost ars reducător. Dimensiuni: 39,47 mm – înălțime păstrată, 32,40 mm – lățime păstrată, 7,90–9,70 – mm grosimea peretelui (Pl. VI/1, VII/1);

2. Fragment de vas (perete). Peretele ceramic, puțin curbat, provine probabil din zona „umărului” unei oale globulare/sferice. Pasta grosieră a ceramicii conține litoclaste din cuarțit, cu diametrul între 0,01–3,00 mm, și pleavă mărunțită (resturi de păioase). Suprafața exterioară a fragmentului ceramic a fost slab netezită, prezentând ornamente din împunsături cu „unghia”, pe când interiorul a fost bine netezit. În urma arderii reducătoare a rezultat o culoare brun închisă la exteriorul și interiorul fragmentului ceramic. Dimensiuni: 43,10 mm – înălțime păstrată, 68,82 mm – lățime păstrată, 10,93–13,20 – mm grosimea peretelui (Pl. VI/6, VII/2).

Restul fragmentelor sunt neornamentate și prezintă aceleași caracteristici tehnologice cu obiectele ceramice descrise anterior, pe suprafața acestora distinguându-se și amprenta lăsată de o ardere secundară (Pl. VI/2–5, 7).

Ib. (S II/1981). Lotul de fragmente ceramice descoperit în anul 1981, alături de un bilet cu însemnarea „PC S II C 4 b (3) – 1981”³⁰, este compus din șase piese (Pl. VI/8–13), mai reprezentative fiind următoarele:

1. Fragment de vas de tip „globular/sferic” (buză și umăr). Buza este dreaptă, puțin evazată, cu cantul „vălurit” și gâtul scurt. Pasta fină a ceramicii cuprinde materiale organice bine mărunțite (fibre vegetale) și litoclaste cu diametrul de 0,01–0,30 mm. Slipul roșu-cărămiziu la exterior și vișiniu închis la interiorul buzei de oală, uneori exfoliat, a fost bine lustruit. Fragmentul ceramic prezintă o ardere în mediu oxidant. Dimensiuni: 51,56 mm – înălțime păstrată, 78,35 mm – lățime păstrată, 200,00 mm – diametrul aproximativ al buzei, 7,41–8,26 mm – grosimea peretelui (Pl. VI/8, VII/3);

2. Fragment de vas de tip „globular/sferic” (perete și o parte din fund). Peretele este curbat și provine din jumătatea inferioară a unei oale. Pasta semi-fină a ceramicii cuprinde materiale organice bine mărunțite (fibre vegetale) și litoclaste cu diametrul de 0,01–0,50 mm. Slipul roșu-cărămiziu la exterior și brun-cafeniu la interior al fragmentului ceramic, cu urme de exfoliere, este bine lustruit. Pe suprafața exterioară a piesei ceramice, în zona diametrului maxim, observându-se și câteva motive decorative de tip adâncit, sub forma unor „ciupituri cu unghia” dispuse oblic. Arderea fragmentului ceramic a fost parțial oxidantă. Dimensiuni: 102,89 mm – înălțime păstrată, 76,29 mm – lățime păstrată, 5,97–15,42 mm – grosimea peretelui (Pl. VI/13, VII/4);

³⁰ Peștera Cioarei, secțiunea S II, careul 4, b3, 1981; Cărciumaru 2000, 69–70.

3. Fragment de vas (perete) cu profilul ușor curbat. Pasta semifină a ceramicii cuprinde materiale organice bine mărunțite (fibre vegetale) și litoclaste cu diametrul de 0,01–0,50 mm. Pe suprafața exterioară a peretelui de vas întâlnim o aplicație plastică alveolată, poate dintr-un motiv decorativ mai complex, asemănător unui brâu (?), interiorul fiind netezit. Piesa ceramică prezintă o nuanță cărămizie la exterior și una cafeniu deschisă la interior. Arderea fragmentului ceramic s-a petrecut într-un mediu reducător. Dimensiuni: 27,90 mm – înălțime păstrată, 30,53 – lățime păstrată, 10,11 mm – grosimea peretelui (Pl. VI/12, VII/5).

Alte trei piese ceramice, fără ornamentație, sunt similare ca mod de confecționare, prezentând aproximativ aceeași cromatică (Pl. VI/9–11).

II. *Utilajul litic*. La interiorul peșterii *Cioarei* au fost documentate și obiecte din piatră obținute prin cioplire, o parte dintre acestea reprezentând unelte³¹. Din păcate, informațiile despre inventarul litic cioplit sunt mai mult pe cale indirectă, rezultând din câteva mențiuni în istoriografia recentă.

În momentul publicării utilajului litic din nivelul arheologic O, paleolitic superior, Marin Cărciumaru și Roxana Dobrescu susțineau că din analiză au fost excluse piesele care proveneau de la contactul cu stratul arheologic superior, postpaleolitic³². În schimb, Alexandru Păunescu este de părere că o parte din piesele cioplite din nivelul O, mai ales utilajul litic laminar, ar trebui considerate drept specifice locuirii Starčevo-Criș³³. Printre argumentele invocate de Păunescu, dincolo de cele tehnolo-tipologice, au fost perturbările produse de către comunitățile postpaleolitice în stratul paleolitic superior³⁴. Tot aici, în contextul discuțiilor purtate asupra aceluiași instrumentar litic, Alexandru Păunescu susținea originea sudică a comunității Starčevo-Criș de la Boroșteni-Peștera Cioarei³⁵.

Cronologia relativă

Din descrierile celor două loturi de fragmente ceramice, apreciem că primul orizont de locuire postpaleolitică din *Peștera Cioarei* de la Boroșteni aparține neoliticului timpuriu, mai precis complexului cultural Starčevo-Criș. Încadrarea cronologică și culturală propusă este similară cu cea efectuată acum

³¹ În cutia cu piesele ceramice Starčevo-Criș (IAMP), descoperite în S II/1981 (C4, b3), se afla și partea distală a unei lame de „silex”, cu secțiunea triunghiulară, a cărei încadrare cronologică poate fi atribuită doar ipotetic neoliticului timpuriu (?).

³² Cărciumaru, Dobrescu 1997, 45; Cărciumaru 2000, 141.

³³ Păunescu 1999–2000, 282–283, 287; Păunescu 2000, 332.

³⁴ Cărciumaru, Dobrescu 1997, 33; Păunescu 1999–2000, 282; Cărciumaru 2000, 37; Păunescu 2000, 332–333.

³⁵ Păunescu 1999–2000, 282.

peste șase decenii în urmă, când s-a afirmat apartenența la „neoliticul vechi” și la „cultura Criș” a unor piese ceramice apărute în „nivelul 9”³⁶.

Dincolo de atribuirea la neoliticul timpuriu a ceramicii și, implicit, a uneia dintre secvențele de locuire ulterioare paleoliticului din *Peștera Cioarei*, a mai rămas de văzut și cărei faze a complexului cultural Starčevo-Criș îi aparțin descoperirile din cavitatea naturală.

Cu mai mult timp în urmă, Eugen Comșa considera că fragmentele care provin de la piciorul unui vas ceramic³⁷, strânse din suprafața primului sondaj (1954), reprezintă dovada unei locuiri de la finalul neoliticului timpuriu, autorul citat argumentând prin „răspândirea” în etapele Starčevo-Criș târzii a unor astfel de tipuri ceramice³⁸. Afirmția lui Comșa ar putea părea ușor controversată, mai ales că din textul lui Constantin S. Nicolăescu-Plopșor și Corneliu N. Mateescu nu reies alte detalii referitoare la aspectul aceluși picior de vas, care să valideze o astfel de supoziție. Cert este că geneza acestor elemente din morfologia formelor ceramice se petrece mult mai devreme³⁹, iar puținele fragmente analizate mai sus ilustrează, după cum o să vedem în continuare, o etapă Starčevo-Criș timpurie.

Astfel, o primă observație este în legătură cu pasta fragmentelor ceramice, care a fost atent omogenizată, în compoziție găsindu-se materie organică (fibre vegetale) mărunțită și litoclaste, acestea din urmă cu dimensiunile de 0,01–0,50 mm. Într-un singur caz au fost deosebite roci metamorfe, cum sunt cuarțitele translucide, cu diametrul de 0,01–3,00 mm. O a doua observație este asupra rarității tehnicilor decorative, care se rezumă la câteva motive obținute prin adâncire și aplicare (Pl. VI/6, 12–13, VII/2, 4–5). În sfârșit, tot legat de metodele de confecționare ale ceramicii, sesizăm că în urma angobării vaselor și a procedeelor de ardere a rezultat o ceramică cu aspect monocrom la exterior și interior, cu nuanțe de roșcat, vișiniu, roșu-cărmiziu, cărmiziu-gălbui, cafeniu, brun, uneori și negru-cenușiu (ardere secundară?). Un ultim amănunt ar fi faptul că fragmentele ceramice sunt bine netezite, în cazul a două piese monocrome distingem acea manieră de angobare și lustruire a vaselor definitorie pentru fazele primare ale neoliticului⁴⁰ (Pl. VI/1, 8, VII/1, 3).

Printre fragmentele ceramice Starčevo-Criș din S II/1981 se numără și

³⁶ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395, 397, 401.

³⁷ Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 401; Comșa 1982, 37; Calotoiu, Mocioi, Marinoiu 1987, 23; Tulugea 2010, 17; Mustăța 2012, 22; Tulugea 2012, 45, 137–138.

³⁸ Comșa 1982, 37. Informație preluată și de alți autori: Calotoiu, Mocioi, Marinoiu 1987, 23; Tulugea 2010, 17; Luca, Suci, Dumitrescu-Chioar 2011, 85; Tulugea 2012, 45, 137–138.

³⁹ Nica 1976, 438, 444, 449–450, Fig. 2/9, 7/7, 11–12, 12/1, 13/1; Nica 1977, 21, Fig. 7/2–3, 5, 7, 12–13; Nica 1992, 109, Fig. 2/7; Nica 1995, 19–20, 22, Fig. 2/19, 3/1, 13, 5/6.

⁴⁰ Ciută, Anghel, Sabău 2000, 117–121; Ciută 2005, 78, 83–85; Thissen 2015, 13–16.

două piese care ar putea proveni din același recipient. În această situație sunt o buză fragmentară (Pl. VI/8, VII/3), cu o parte din umărul vasului, alături de un perete de oală decorat prin „ciupituri cu unghia” organizate oblic, din care se păstrează parțial și porțiunea dinspre fund (Pl. VI/13, VII/4). Dacă presupunerile noastre se adevăresc, atunci suntem în fața unui singur model de vas, des întâlnit la nivelul neoliticului timpuriu, de tip globular, cu buza dreaptă, puțin evazată, cu corpul bombat, având fundul înalt și drept, de regulă subțiat la mijloc⁴¹. Astfel de forme ceramice, prevăzute și cu ornamente adâncite, asemenea unor „ciupituri cu unghia”, sunt întâlnite încă din primele faze ale neoliticului timpuriu, după cum ne indică analogiile de la Șoimuș-*Teleghi*⁴², Șeușa-*La Cărarea Morii*⁴³, Ocna Sibiului-*Triguri*⁴⁴ și Grădinile-*La Islaz*⁴⁵.

Factura foarte bună a ceramicii, aspectul monocrom și raritatea motivelor decorative (adâncite sau aplicate) ar putea fi câteva dintre indiciile care pledează pentru plasarea orizontului de locuire neolitic de la Boroșteni-Peștera Cioarei în etapele Starčevo-Criș timpurii, având astfel corespondențe într-o serie de situri aflate la interiorul și exteriorul Arcului Carpat, după cum urmează: Gura Baciului⁴⁶, Cristian I⁴⁷, Ocna Sibiului-*Triguri*⁴⁸, Miercurea Sibiului-*Petriș*⁴⁹, Șeușa-*La Cărarea Morii*⁵⁰, Șoimuș-*Teleghi*⁵¹, Foeni-*Sălaș*⁵², Timișoara-*Fratelia*⁵³, Grădinile-*La Islaz*⁵⁴, Cârcea-*La Hanuri*⁵⁵, Verbița-*Eleșteu*⁵⁶, Măgura-*Buduiasca/Boldul lui Moș Ivănuș*⁵⁷ etc.

În concluzie, credem că nu greșim când afirmăm că aspectul ceramicii studiate ne face să înclinăm spre o fază timpurie a ei, posibil la momentul

⁴¹ Lazarovici 1979, 36–37, Fig. 2/C1; Lazarovici, Maxim 1995, Fig. 38/KA; Maxim, Lazarovici 1995, 71, Fig. 1; Maxim 1999, 31, Fig. 28/KA; Ciută 2005, 82, Pl. XLVII/A2b.

⁴² Bărbat 2013, 119, 311, Pl. LXVII/2.

⁴³ Ciută 2000, 68, 90, Fig. 14/5; Ciută, Anghel, Sabău 2000, 123, Fig. 11/a; Ciută 2005, 86, 187, Pl. LXX/5; Ciută 2009, 66, 68, Pl. XV/5.

⁴⁴ Paul 1995, 44, Taf. XVI/b.

⁴⁵ Nica 1981, 31, 35, Fig. 3/8.

⁴⁶ Vlassa 1972a, 183–184; Vlassa 1972b, 13–15; Vlassa 1976, 216–220, 224; Lazarovici, Maxim 1995, 68–93, 123–143.

⁴⁷ Luca 2015, 136–145, 203–204, 219–221.

⁴⁸ Paul 1989, 4–10; Paul 1995, 30–39, 42–48; Ciută 2005, 78–88, 118–119, 151.

⁴⁹ Luca, Suciu, Diaconescu 2008a, 330–333, 337; Luca, Suciu, Diaconescu 2008b, 10–13, 17.

⁵⁰ Ciută 2000, 63–70, 73–76; Ciută 2005, 78–88, 118–119, 153; Ciută 2009, 63–70, 73–76.

⁵¹ Bărbat 2013, 305–311.

⁵² Ciubotaru 1996, 8–9, 12; Drașovean 2007, 70–71; Drașovean 2009, 272–273.

⁵³ Drașovean 2001, 33–35.

⁵⁴ Nica 1981, 32, 34–35, 38.

⁵⁵ Nica 1976, 436, 439–443, 452, 455, 457–460; Nica 1977, 16–17, 19–23, 25, 49, 51–52.

⁵⁶ Berciu 1959, 75–76.

⁵⁷ Andreescu, Mirea 2008, 59–61; Thissen 2015, 17–22.

Starčevo-Criș IIA, conform reperelor cronologice stabilite de Gheorghe Lazarovici⁵⁸. Astfel, cel mai probabil, la începutul mileniului VI a.Chr. s-ar putea situa orizontul de locuire neolitic timpuriu din *Peștera Cioarei*. Totodată, atragem atenția că încadrarea cronologică propusă pentru descoperirile Starčevo-Criș de la Boroșteni, având în vedere numărul restrâns de artefacte ceramice avute la îndemână și starea fragmentară a materialelor, trebuie privită cu prudență.

Începuturile neoliticului în nordul Gorjului

Așa cum se înfățișează și datele publicate în ultimele repertorii arheologice, constatăm că teritoriul actual al județului Gorj, în bună parte corespunzător cu nordul și nord-vestul Olteniei, este aproape lipsit de situri neolitice timpurii, exceptând partea montană a unității administrativ teritoriale⁵⁹. Din acest areal, pe lângă situl de la Boroșteni-*Peștera Cioarei*, în bibliografia arheologică mai găsim câteva referințe asupra descoperirilor de la Baia de Fier-*Peștera Muierilor*⁶⁰, unde Eugen Comșa amintește două fragmente ceramice cu „nisip și pleavă în pastă”⁶¹.

Cu toate că avem un număr limitat de obiective arheologice Starčevo-Criș în regiunea amintită, cu foarte puține informații despre caracteristicile culturii materiale, interesant este faptul că locuirile neolitice timpurii din ambele peșteri se găsesc la „intersecția” unor căi de comunicație dinspre nordul și nord-vestul Olteniei către sud-vestul Transilvaniei. Artere de circulație cunoscute mai ales în evul mediu⁶² și epoca modernă⁶³, după cum ne stau drept mărturie documentele păstrate până în prezent. Descoperirile arheologice mai vechi sau recente, multe dintre ele fortuite, indicând, se pare, folosirea acestor rute încă din antichitate⁶⁴.

⁵⁸ Lazarovici 1977, 36; Lazarovici 1979, 43–44, 63–64; Lazarovici 1984, 60–62; Lazarovici 1998, 13–31; Maxim 1999, 40–41, 43; Lazarovici 2006, 140–141, 144; Roman 2008, 84, 141–142; Angeleski 2012, 157–158; Tudorie 2013, 27, 59–60.

⁵⁹ Tulugea 2010, 17; Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011, 85; Mustăța 2012, 22; Tulugea 2012, 45, 137–138.

⁶⁰ Nicolăescu-Plopșor 1956, 15; Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1957, 20.

⁶¹ Comșa 1982, 37–38; Tulugea 2010, 17; Tulugea 2012, 45, 138.

⁶² Tufescu, Mocanu 1964, 7; Pataki 1973, XXXV, 203–204, 236; Daicoviciu, Ferenczi, Glodariu 1989, 104; Baron 1998, 57–61.

⁶³ Danciu 1961, 56–57, 62; Tufescu, Mocanu 1964, 7, 25, 41–43; Baron 1998, 13–14, 34, 36, 66; Gălățan Jieț 2018, 259–264.

⁶⁴ Daicoviciu *et alii* 1953, 209; Tufescu, Mocanu 1964, 6–7; Lazin, Negruț, Poporogu 1972, 5–30; Stanca 1972, 385–386; Glodariu 1974, 158–161; Ferenczi 1978a, 120, 126–132; Ferenczi 1978b, 119, 122–123; Daicoviciu, Ferenczi, Glodariu 1989, 94, 99–104, 120; Baron 1998, 52–56; Marinoiu 2004, 205–206; Fodorean 2006, 235–237; Hortopan 2006, 86; Calotoiu 2007, 38–39, 91–107.

În acest caz ar trebui tratate cu mai multă atenție orizonturile de locuire postpaleolitice din peșterile menționate, a căror cultură materială nu oglindesc doar prezența unor grupuri umane, ci și tranzitarea unui anumit spațiu geografic.

Probabil menirea acestor peșteri, odată cu perioada neoliticului timpuriu, este al unor puncte care fac parte din itinerarul primelor comunități Starčevo-Criș către spațiul intracarpatic transilvănean, cu totul diferit față de cele cunoscute până în acest moment, pe valea Oltului⁶⁵ și prin Munții Poiana Ruscă⁶⁶. După acest posibil scenariu, „în drumul lor spre sud-vestul Transilvaniei”, comunitățile neolitice dinspre sudul și nordul Dunării ar fi trebuit să treacă prin Subcarpații Olteniei, apoi să traverseze Munții Vâlcău sau din zona învecinată (Munții Parâng), ca într-un final să coboare înspre Culoarul Streiului. Poate în acest fel s-ar putea explica și o parte din descoperirile neolitice de la sud-estul depresiunii Hațegului, de pe raza comunelor Pui⁶⁷ și Baru Mare⁶⁸.

Considerații finale

Prezentarea chiar și parțială a ceramicii neolitice timpurii de la Boroșteni-Peștera Cioarei, descoperite în timpul cercetărilor arheologice din anii 1954 și 1981, ne oferă primele dovezi despre prezența unor populații Starčevo-Criș vechi în zona de nord-vest a Olteniei. Odată cu redescoperirea și altor loturi de materiale arheologice din situl *Peștera Cioarei*, vor putea fi confirmate sau infirmate aserțiunile noastre referitoare la apariția unor comunități Starčevo-Criș timpurii, de la începutul mileniului VI a.Chr., în cavitatea naturală aflată la poalele Munților Vâlcău.

Nu în ultimul rând, considerăm că este absolut necesară o reluare a cercetărilor de teren pentru partea de sud a județului Hunedoara și de nord a județului Gorj, periegheze care în mod obligatoriu ar trebui dublate și de sondaje arheologice. Un astfel de proiect ar putea conduce și la identificarea unor noi situri neolitice, dar mai ales la reconstituirea dezvoltării așezărilor umane din acest sector al Carpaților Meridionali.

⁶⁵ Luca 1999, 8; Luca 1999–2000, 57; Luca 2000, 95; Luca 2006, 13; Luca, Suciș 2007, 84; Luca, Suciș 2008, 45–46; Luca, Suciș Diaconescu 2008a, 338; Luca, Suciș Diaconescu 2008b, 17; Luca 2015, 227.

⁶⁶ Luca 1999, 8; Luca 1999–2000, 57; Luca 2000, 95; Luca, Roman, Diaconescu 2004, 29–32, 40, 44–45; Luca *et alii* 2005; Luca 2006, 13; Luca, Suciș 2007, 85; Luca 2008, 46; Roman 2008, 82; Luca, Suciș 2008, 45–46; Luca, Suciș, Diaconescu 2008a, 338; Luca, Suciș, Diaconescu 2008b, 18; Luca, Suciș, Dumitrescu-Chioar 2011, 88–89.

⁶⁷ Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1957, 47; Drașovean 1981, 35, 37; Pavel 1999, 75; Andrișoiu *et alii* 2001, 165; Ciută 2001, 18; Ciută 2005, 66, 151–152, 188; Luca 2008, 120; Roman 2008, 82; Luca, Suciș, Dumitrescu-Chioar 2011, 112.

⁶⁸ Materiale inedite (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva).

Mulțumiri

Ne exprimăm și pe această cale recunoștința față de prof. univ. dr. Marin Cârțumaru (Universitatea „Valahia” din Târgoviște, Școala Doctorală; Muzeul Evoluției Omului și Tehnologiei în Paleolitic, Târgoviște), responsabilul științific al sitului Boroșteni-*Peștera Cioarei*, pentru acordul oferit în vederea publicării materialelor arheologice neolitice timpurii, dar și pentru posibilitatea utilizării în acest articol a unor fotografii din arhiva personală. Tot aici le mulțumim colegilor de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, C.Ș. I dr. Roxana Dobrescu, dr. Tiberiu Vasilescu și C.Ș. II dr. Adina Boroneanț, pentru tot sprijinul oferit în momentul documentării lotului de materiale arheologice de la Boroșteni-*Peștera Cioarei*.

BIBLIOGRAFIE

- Andreescu, Mirea 2008,
R.-R. Andreescu, P. Mirea, *Teleorman Valley. The Beginning of the Neolithic in Southern Romania*, în *ActaTS*, VII, 2008, 57–75.
- Andrițoiu *et alii* 2001,
I. Andrițoiu, R. Pavel, I. V. Ferencz, D. Drăghia, *Ohaba Ponor, com. Pui, jud. Hunedoara. Punct: Bordu Mare*, în *CCA, campania 2000*, Suceava, 2001, 165–166.
- Angeleski 2012,
S. Angeleski, *The Early and Middle Neolithic in Macedonia*, BAR IS 2332, Oxford, 2012.
- Baron 1998,
M. Baron, *Cărbune și societate în Valea Jiului – perioada interbelică* –, Petroșani, 1998.
- Bărbat 2013,
I. A. Bărbat, *Complexul cultural Starčevo-Criș în bazinul Mureșului mijlociu*, teză de doctorat, Facultatea de Istorie și Filologie, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, 2013, ms.
- Berciu 1959,
D. Berciu, *Săpăturile de la Verbița (r. Plenița, reg. Craiova)*, în *MCA*, V, 1959, 75–81.
- Boroneanț 2000,
V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000.
- Calotoiu 2007,
G. Calotoiu, *Așezări traco-geto-dacice în Bazinul mijlociu al Jiului*, Târgu-Jiu, 2007.

Calotoiu, Mocioi, Marinoiu 1987,

G. Calotoiu, I. Mocioi, V. Marinoiu, *Mărturii arheologice în Gorj*, Tîrgu-Jiu, 1987.

Cârciumaru 1977,

M. Cârciumaru, *Interglaciularul Boroșteni (EEM = RISS – WÜRM = MIKULINO) și unele considerații geocronologice privind începuturile musterianului în România pe baza rezultatelor palinologice din Peștera Cioarei – Boroșteni (jud. Gorj)*, în SCIV(A), 28/1, 1977, 19–36.

Cârciumaru 1980,

M. Cârciumaru, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București, 1980.

Cârciumaru 2000,

M. Cârciumaru, *Peștera Cioarei Boroșteni: paleomediul, cronologia și activitățile umane în paleolitic*, Târgoviște, 2000.

Cârciumaru, Bitiri-Ciortescu 1994,

M. Cârciumaru, M. Bitiri-Ciortescu, *Boroșteni*, în C. Preda, coord., *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. I, A-C, București, 1994, 198.

Cârciumaru, Ulrix-Closset 1996,

M. Cârciumaru, M. Ulrix-Closset, *Paléoenvironnement et adaptation culturelle des néandertaliens de la grotte Cioarei à Boroșteni (Roumanie)*, în M. Otte, ed., *Nature et Culture, Actes du colloque international de Liège, 13–17 décembre 1993*, vol. I, ERAUL 68, Liège, 1996, 141–158.

Cârciumaru, Dobrescu 1997,

M. Cârciumaru, R. Dobrescu, *Paleoliticul superior din Peștera Cioarei (Boroșteni)*, în SCIV(A), 48/1, 1997, 31–62.

Cârciumaru, Moncel, Cârciumaru 2000,

M. Cârciumaru, M.-H. Moncel, R. Cârciumaru, *Le Paléolithique moyen de la grotte Cioarei-Borosteni (commune de Pestisani, département de Gorj, Roumanie). Étude préliminaire de l'industrie lithique. La question des Moustériens sub-carpathiques et de l'occupation des Carpathes*, în *L'Anthropologie*, 104/2, 2000, 185–237.

Cârciumaru et alii 1997,

M. Cârciumaru, R. Dobrescu, M. Anghelinu, G. Olteanu, O. Cârștina, R. Pavel, R. Cârciumaru, R. Dincă, M. Cosac, D. Mărgărit, *Mărturii de artă paleolitică în peștera Cioarei de la Boroșteni, comuna Peștișani, județul Gorj*, în *Litua*, VII, 1997, 19–28.

Cârciumaru et alii 2002a,

M. Cârciumaru, M.-H. Moncel, M. Anghelinu, R. Cârciumaru, *The Cioarei-Borosteni*

Cave (Carpathian Mountains, Romania): Middle Palaeolithic finds and technological analysis of the lithic assemblages, în *Antiquity*, 76, 2002, 681–690.

Cârciumaru *et alii* 2002b,

M. Cârciumaru, M. Anghelinu, R. Dincă, M. Mărgărit, M. Cosac, O. Cârstina, *Boroșteni, com. Peștișani, jud. Gorj. Punct: Peștera Cioarei*, în *CCA, campania 2001*, Buziaș, 2002, 65.

Chirica, Borziac, Chetraru 1996,

V. Chirica, I. Borziac, N. Chetraru, *Gisements du paleolithique superieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, BAI V, Iași, 1996.

Ciubotaru 1996,

D. Ciubotaru, *Câteva observații privind materialele fazelor timpurii ale culturii Starčevo-Criș*, în *BCȘS*, II, 1996, 7–12.

Ciută 2000,

M. Ciută, *Contribuții la cunoașterea celui mai vechi orizont al neoliticului timpuriu din România: Cultura Preciș*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, 51–101.

Ciută 2001,

M. Ciută, *Contribuții la repertoriul descoperirilor arheologice aparținând culturii Preciș*, în *PA*, I, 2001, 9–32.

Ciută 2005,

M.-M. Ciută, *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, BUA XII, Alba Iulia, 2005.

Ciută 2009,

M.-M. Ciută, *Cercetări arheologice la Șeușa-La Cărarea Morii, I. Locuirile preistorice*, BB XLIII, Alba Iulia, 2009.

Ciută, Anghel, Sabău 2000,

M. Ciută, D. Anghel, D. Sabău, *Considerații cu privire la tehnologia de confecționare a ceramicii culturii Preciș*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, 103–132.

Comșa 1982,

E. Comșa, *Unele date cu privire la descoperirile de epocă neolitică de pe teritoriul județului Gorj*, în *Litua*, II, 1982, 35–41.

Daicoviciu, Ferenczi, Glodariu 1989,

H. Daicoviciu, Ș. Ferenczi, I. Glodariu, *Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1989.

Daicoviciu *et alii* 1953,

C. Daicoviciu, S. Ferenczi, A. Bodor, C. Nicolescu-Plopșor, N. Goștar, D. Radu, M.

Detiu, P. Duka, H. Deac. A. Dankanits, C. Bulz, L. Fodor, E. Gasparoglu, E. Popovici, P. Căpățână, *Șantierul Grădiștea Muncelului*, în SCIV, IV/1–2, 1953, 153–219.

Danciu 1961,

M. Danciu, *Date noi privitoare la lupta împotriva invaziei otomane în Transilvania la sfârșitul sec. XVIII*, în SUBBSH, IV/1, 1961, 53–63.

Drașovean 1981,

F. Drașovean, *Cultura Starčevo-Criș în bazinul Mureșului mijlociu*, în *Apulum*, XIX, 1981, 33–45.

Drașovean 2001,

F. Drașovean, *Early Neolithic Settlement at Timișoara-Fratelia*, în F. Drașovean, ed., *Festschrift für Gheorghe Lazarovici*, BHAB XXX, Timișoara, 2001, 33–40.

Drașovean 2007,

F. Drașovean, *Regional Aspects in the Process of Neolithisation of the Banat (South-Western Romania): The Settlement of Foeni-Sălaș*, în M. Spataro, P. Biagi, eds., *A Short Walk Through the Balkans: First Farmers of the Carpathian Basin and Adjacent Regions*, SPPRFVG 12, Trieste, 2007, 67–76.

Drașovean 2009,

F. Drașovean, *Aspecte regionale în procesul de neolitizare a Banatului. Locuirea Starčevo-Criș de la Foeni-Sălaș*, în V. Cotiugă, F. A. Tencariu, G. Bodi, eds., *Itinera in Praehistoria, Studia In Honorem Magistri Nicolae Ursulescu Quinto Et Sexagesimo Anno*, Iași, 2009, 269–280.

Ferenczi 1978a,

I. Ferenczi, *Considerații de ordin geomorfologic și topografic cu privire la desfășurarea campaniilor împăratului Traian pentru cucerirea complexului de cetăți dacice din Munții Sebeșului (I)*, în *Apulum*, XVI, 1978, 119–134.

Ferenczi 1978b,

I. Ferenczi, *O posibilitate de înaintare a trupelor romane, cu ocazia celor două războaie dacice (101–102, 105–106), până acum necunoscută, prin Carpații Meridionali*, în *Tibiscus*, V, 1978, 115–126.

Fodorean 2006,

F. Fodorean, *Drumurile din Dacia romană*, PISC 7, Cluj-Napoca, 2006.

Gălățan Jieț 2018,

D. Gălățan Jieț, *Pasul Vâlcă și invaziile străine, cetățile din coastele Petrilei*, în *Litua*, XX, 2018, 259–265.

Glodariu 1974,

I. Glodariu, *Itinerarii posibile ale cavaleriei maure în războaiele dacice*, în H. Daicoviciu, ed., *In Memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, 151–164.

Goran 1982,

C. Goran, *Catalogul sistematic al peșterilor din România 1981*, București, 1982.

Hortopan 2006,

D. Hortopan, *Considerații privind rețeaua rutieră romană din Dacia meridională în secolele II-III p. Chr.*, în *Litua*, XI, 2006, 81–96.

Lazarovici 1977,

G. Lazarovici, *Gornea Preistorie*, CBSA 5, Reșița, 1977.

Lazarovici 1979,

G. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, BMN IV, Cluj-Napoca, 1979.

Lazarovici 1984,

G. Lazarovici, *Neoliticul timpuriu în România*, în *ActaMP*, VIII, 1984, 49–104.

Lazarovici 1998,

G. Lazarovici, *About the Neolithisation Process of the Second Migration of the Early Neolithic*, în F. Drașovean, ed., *The Late Neolithic of the Middle Danube Region*, BHAB XIV, Timișoara, 1998, 7–37.

Lazarovici 2006,

G. Lazarovici, *The Anzabegovo-Gura Baciului Axis and the First Stage of the Neolithization Process in Southern-Central Europe and the Balkans*, în N. Tasić, C. Grozdanov, eds., *Homage to Milutin Garašanin*, SASA SE, Belgrade, 2006, 111–158.

Lazarovici, Maxim 1995,

G. Lazarovici, Z. Maxim, *Gura Baciului, monografie arheologică*, BMN XI, Cluj-Napoca, 1995.

Lazin, Negruț, Poporogu 1972,

G. Lazin, C. Negruț, I. Poporogu, *Descoperiri monetare antice în Valea Jiului*, Petroșani, 1972.

Luca 1999,

S. A. Luca, *Aspecte ale neoliticului și eneoliticului din sudul și sud-vestul Transilvaniei*, în *Apulum*, XXXVI, 1999, 5–33.

Luca 1999–2000,

S. A. Luca, *Aspekten des Neolithikums und des Äneolithikums aus dem Süden und Südwesten Siebenbürgens*, în *AnB* (S.N.), VII-VIII, 1999–2000, 53–74.

Luca 2000,

S. A. Luca, *Aspekten des Neolithikums und des Äneolithikums aus dem Süd-Westen Siebenbürgen*, în SAA, VII, 2000, 91–123.

Luca 2006,

S. A. Luca, *Aspecte ale neoliticului și eneoliticului din Transilvania (II)*, în *Corviniana*, X, 2006, 11–44.

Luca 2008,

S. A. Luca, *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, BB XXVI, Sibiu, 2008.

Luca 2015,

S. A. Luca, *Viața trăită sub zei. Situl Starčevo-Criș I de la Cristian I, județul Sibiu, România*, SSEEP II, Suceava, 2015.

Luca, Suciu 2007,

S. A. Luca, C. Suciu, *Migrations and Local Evolution in the Early Neolithic of Transylvania. The Typological-Stylistic Analysis and the Radiocarbon Data*, în M. Spataro, P. Biagi, eds., *A Short Walk through the Balkans: The First Farmers of the Carpathian Basin and Adjacent Regions*, SPPRFVG 12, Trieste, 2007, 77–87.

Luca, Suciu 2008,

S. A. Luca, C. Suciu, *Migrations and Local Evolution in the Early Neolithic of Transylvania. The Typological-Stylistic Analysis and the Radiocarbon Data*, în *ActaTS*, VII, 2008, 39–56.

Luca, Roman, Diaconescu 2004,

S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, *Cercetări arheologice în peștera Cauce*, vol. I, BS IV, Sibiu, 2004.

Luca, Diaconescu, Suciu 2008a,

S. A. Luca, D. Diaconescu, C. I. Suciu, *Archaeological Research in Miercurea Sibiului-Petriș (Sibiu County, Romania): The Starčevo-Criș Level During 1997–2005 (A Preliminary Report)*, în *DP*, XXXV, 2008, 325–343.

Luca, Diaconescu, Suciu 2008b,

S. A. Luca, D. Diaconescu, C. I. Suciu, *Cercetările arheologice de la Miercurea Sibiului-Petriș (județul Sibiu, România). Nivelul Starčevo-Criș în campaniile de cercetare 1997–2005 (raport preliminar)*, în *BrukAM*, III, 2008, 7–46.

Luca, Suciu, Dumitrescu-Chioar 2011,

S. A. Luca, C. I. Suciu, F. Dumitrescu-Chioar, *Catalogue of the Early Neolithic (Starčevo-Criș Culture) Settlements in Western Part of Romania – Transylvania, Banat, Crișana, Maramureș, Oltenia and Western Muntenia*, în S. A. Luca, C. Suciu, ed., *The First Neolithic*

Sites in Central/South-East European Transect, vol. II, *Early Neolithic Starčevo-Criș Sites on the Territory of Romania*, BAR IS 2188, Oxford, 2011, 79–132.

Luca et alii 2005,

S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, *Cercetări arheologice în peștera Cauce*, vol. II, BS V, Sibiu, 2005.

Marinoiu 2004,

V. Marinoiu, *Romanitatea în nordul Olteniei*, Craiova, 2004.

Maxim 1999,

Z. Maxim, *Neo-eneoliticul Transilvaniei. Date arheologice și matematico-statistice*, BMN XIX, Cluj-Napoca, 1999.

Maxim, Lazarovici 1995,

Z. Maxim, G. Lazarovici, *Base des données internationale pour la culture Starčevo-Criș*, în *ActaMN*, 32/I, 1995, 67–82.

Mustăța 2012,

D. Mustăța, *Repertoriul descoperirilor arheologice din județul Gorj*, Târgu-Jiu, 2012.

Neamu 1974,

G. Neamu, *Fenomene climatice în zona subcarpatică de sub munții Gorjului*, în *Probleme de geografie a județului Gorj. Culegere de comunicări științifice*, Târgu-Jiu, 1974, 8–12.

Nica 1976,

M. Nica, *Cârcea, cea mai veche așezare neolitică de la sud de Carpați*, în *SCIV(A)*, 27/4, 1976, 453–463.

Nica 1977,

M. Nica, *Nouvelles données sur le néolithique ancien d'Olténie*, în *Dacia* (N.S.), XXI, 1977, 13–53.

Nica 1981,

M. Nica, *Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu în sud-estul Olteniei*, în *AO* (S.N.), 1, 1981, 27–39.

Nica 1992,

M. Nica, *Le groupe culturel Cârcea – Grădinile dans le contexte du Néolithique balkanique*, în *ZNM*, XIV/1, 1992, 103–112.

Nica 1995,

M. Nica, *Le groupe culturel Cârcea – Grădinile dans le contexte du Néolithique balkanique et anatolien*, în *ActaMN*, XXXII/I, 1995, 11–28.

Nicolăescu-Plopșor 1956,

C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani în R.P.R.*, în SCIV, VII/1–2, 1956, 7–39.

Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955,

C. S. Nicolăescu-Plopșor, C. N. Mateescu, *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, în SCIV, VI/3–4, 1955, 391–409.

Nicolăescu-Plopșor et alii 1957,

C. S. Nicolăescu-Plopșor, E. Comșa, D. C. Nicolăescu-Plopșor, A. Bolomey, *Șantierul arheologic Baia de Fier (reg. Craiova, r. Novaci)*, în MCA, III, 1957, 13–27.

Niculescu et alii 1987,

G. Niculescu, C. Muică, G. Erdeli, C. Drugescu, *Munții Vîlcan*, în D. Oancea, V. Velcea, coord., *Geografia României III. Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, București, 1987, 337–339.

Nițu, Cârciumaru 2014,

E.-C. Nițu, M. Cârciumaru, *Selection, Opportunism and Conceptual Contradictions in the Mousterian from the Carpathian Caves (Romania)*, în AM, 2014, XI/2, 81–102.

Pataki 1973,

I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente*, BI XXXIX, București, 1973.

Paul 1989,

I. Paul, *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-danubiană*, în SCIV(A), 40/1, 1989, 3–27.

Paul 1995,

I. Paul, *Vorgeschichtliche Untersuchungen in Siebenbürgen*, BUA I, Alba Iulia, 1995.

Pavel 1999,

R. Pavel, *Ohaba Ponor, Peștera Bordu Mare, jud. Hunedoara*, în CCA, campania 1998, Vaslui, 1999, 75.

Pătroi 2013,

C. N. Pătroi, *Neo-eneoliticul în Oltenia. Repertoriu de așezări și descoperiri*, Craiova, 2013.

Păunescu 1999–2000,

A. Păunescu, *Peștera Cioarei de la Boroșteni (jud. Gorj): O peșteră mică, dar cu descoperiri de „excepție”*, în BMTA (S.N.), V–VI, 5–6, 1999–2000, 279–292.

- Păunescu 2000,
A. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, 2000.
- Păunescu 2003,
A. Păunescu, *Din istoria arheologiei românești pe baza unor documente de arhivă*, București, 2003.
- Popescu 1979,
N. Popescu, *Munții Vilcan*, MN 21, București, 1979.
- Roman 2008,
C.-C. Roman, *Habitatul uman în peșterile din sud-vestul Transilvaniei*, BB XXV, Sibiu, 2008.
- Roșu 1980,
A. Roșu, *Geografia fizică a României*, București, 1980.
- Roșu 2004,
L. Roșu, *With C.S. Nicolăescu-Plopșor Through the Ages. An Archaeological Memoir*, RWH 103, București, 2004.
- Stanca 1972,
S. Stanca, *Descoperiri arheologice și numismatice la Petroșeni*, în *ActaMN*, IX, 1972, 385–386.
- Thissen 2015,
L. Thissen, *Ceramics from an Early Neolithic (Criș I) Site in S Romania: Măgura 'Buduiasca – Boldul lui Moș Ivănuș'*, în *BMJTSA*, 7, 2015, 5–44.
- Tudorie 2013,
A. Tudorie, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*, BB LXVI, Sibiu, 2013.
- Tufescu, Mocanu 1964,
V. Tufescu, C. Mocanu, *Depresiunea Petroșanilor (Valea Jiului)*, București, 1964.
- Tulugea 2010,
C. A. Tulugea, *Repertoriul arheologic din nordul Olteniei (Neolitic, Eneolitic)*, în *Buridava*, VIII, 2010, 16–28.
- Tulugea 2012,
C. A. Tulugea, *Preistoria nordului Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, 2012.

Vlassa 1972a,

N. Vlassa, *Eine Frühneolithische Kultur mit bemalter Keramik der Vor-Starčevo-Körös-Zeit in Cluj-Gura Baciului, Siebenbürgen*, în *PZ*, 47/2, 1972, 174–197.

Vlassa 1972b,

N. Vlassa, *Cea mai veche fază a complexului cultural Starčevo-Criș în România*, în *ActaMN*, IX, 1972, 7–28.

Vlassa 1976,

N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei. Studii, articole, note*, BMN III, Cluj-Napoca, 1976.

ABOUT THE FIRST EARLY NEOLITHIC FINDS FROM BOROȘTENI- PEȘTERA CIOAREI (PEȘTIȘANI COMMUNE, GORJ COUNTY)

Abstract

Through this article, we aim to present a small cache of Early Neolithic ceramic sherds (13 items) discovered in Boroșteni-Peștera Cioarei (Peștișani Commune, Gorj County), during the excavations conducted in 1954 and 1981. The Peștera Cioarei archaeological site is referenced in the bibliography for the Middle and Upper Palaeolithic discoveries, and to a lesser extent for the later chronological horizons, as well as for the Early Neolithic.

From a chronological viewpoint the ceramic materials described in the present paper, discovered during the archaeological exploration of the Cioarei cave, belong to an early phase of the Starčevo-Criș cultural complex and most likely date from the beginning of the 6th millennium BC.

The occurrence of a new early Starčevo-Criș site in the north-western part of the Oltenia region is significant as a likely result of the migration of certain Neolithic communities from the Danube Valley towards the south of the Southern Carpathians, an event that took place in the context of the neolithization of the Carpathian Basin and of the neighbouring areas.

1

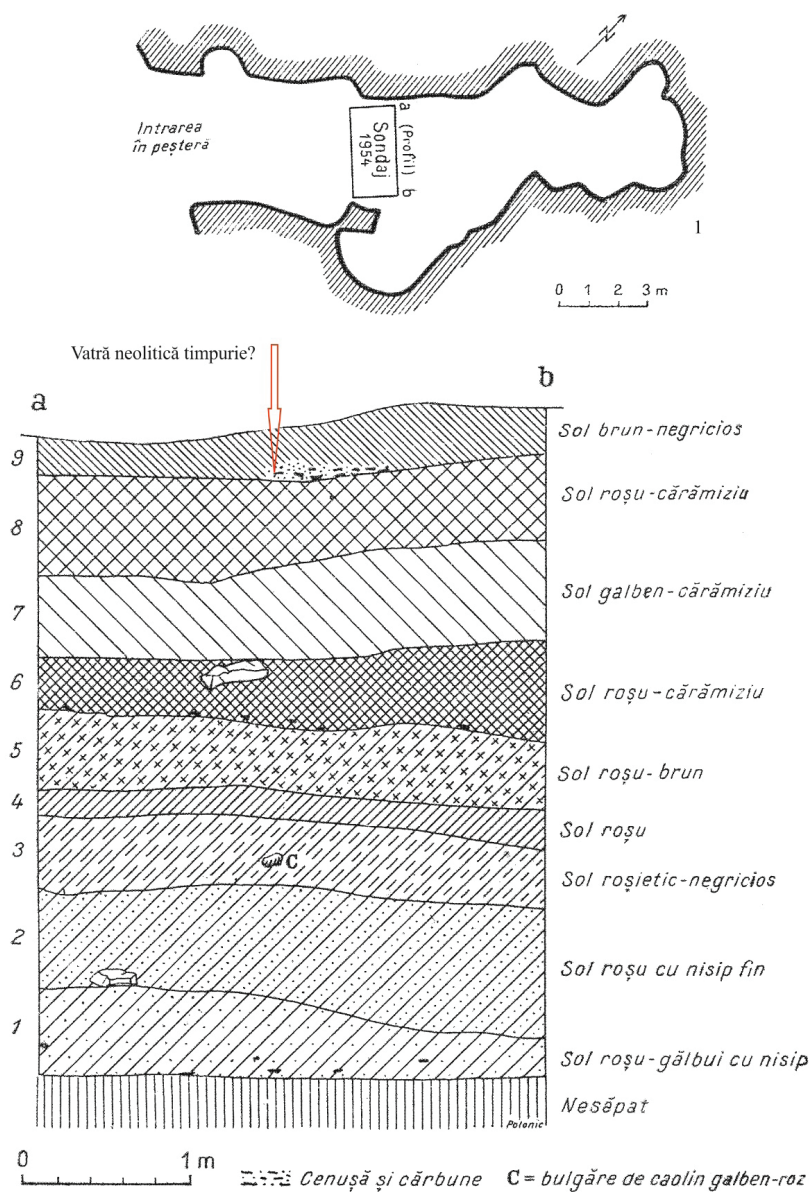
2

Pl. I. 1. Harta României cu localizarea satului Boroșteni (desen: I. C. Codrea și I. A. Bărbat); 2. Amplasamentul sitului *Peștera Cioarei* (prelucrare după <http://geoportal.gov.ro/geoportal/home/webmap/viewer.html>). / 1. A map of Romania identifying the location of Boroșteni village (drawing by I. C. Codrea and I. A. Bărbat); 2. The location of the *Peștera Cioarei* site (adapted from <http://geoportal.gov.ro/geoportal/home/webmap/viewer.html>).

Pl. II. Fotografie efectuată la intrarea în *Peștera Cioarei* de la Boroșteni (foto: M. Cârciumaru). / Photograph taken in front of the Boroșteni-*Peștera Cioarei* site (photo by M. Cârciumaru).

2

Pl. III. 1. Planul peșterii Cioarei (după Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395, Fig. 2); 2. Profilul de nord al primului sondaj arheologic din partea centrală a peșterii Cioarei (prelucrare după Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 396, Fig. 3). / 1. The layout of the Cioarei cave (after Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 395, Fig. 2); 2. The northern profile of the first archaeological survey from the central part of the Cioarei cave (adapted from Nicolăescu-Plopșor, Mateescu 1955, 396, Fig. 3).

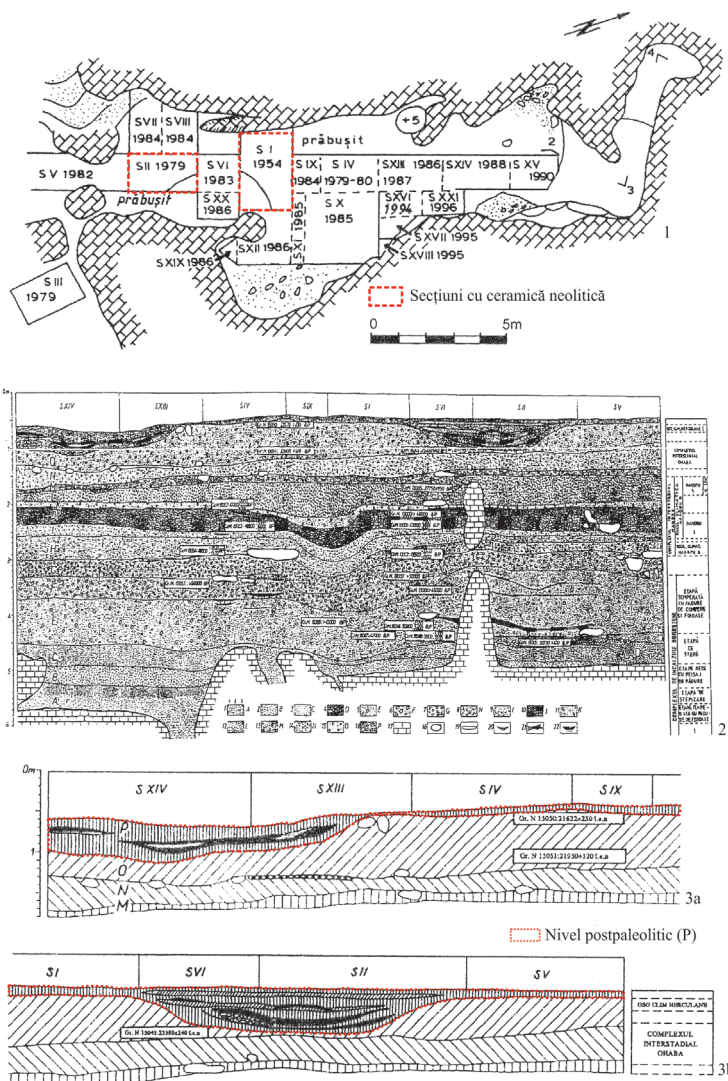

1

2

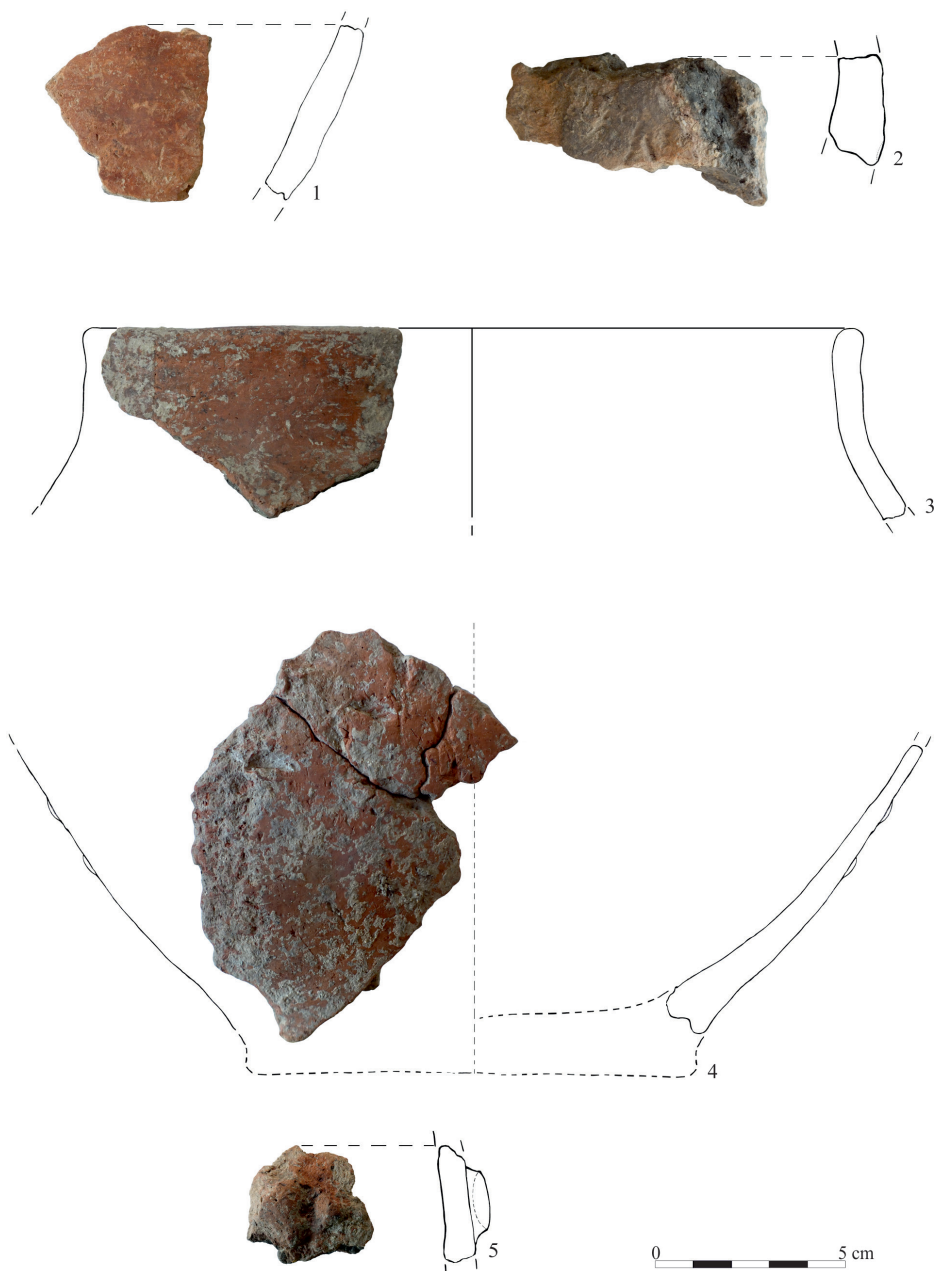
Pl. IV. 1. În primul plan al fotografiei se observă caseta practică în 1979 (S II), iar în al doilea plan se poate distinge sondajul S I din 1954 (foto: M. Cârciumaru); 2. Detaliu din timpul cercetărilor arheologice sistematice (S II/1979) (foto: M. Cârciumaru). / 1. The foreground of the photograph contains the section surveyed in 1979 (S II), while in the background the S I survey from 1954 can be distinguished (photo by M. Cârciumaru); 2. Detail captured during the systematic archaeological surveys (S II/1979) (photo by M. Cârciumaru).

Pl. V. 1. Planul peșterii *Cioarei* alături de secțiunile arheologice (prelucrare după Cârciumar 2000, 21, Fig. 8); 2. Profilul longitudinal, cu axul nord-sud, de la interiorul peșterii *Cioarei* (după Cârciumar 2000, 26, Fig. 9); 3. Partea superioară a profilului longitudinal, pe care este evidențiat nivelul postpaleolitic de la interiorul peșterii *Cioarei* (prelucrare după Cârciumar, Dobrescu 1997, 33, Fig. 2). / 1. The layout of the *Cioarei* cave together with the archaeological sections (adapted from Cârciumar 2000, 21, Fig. 8); 2. The longitudinal profile, with the north-south axis, from the interior of the *Cioarei* cave (after Cârciumar 2000, 26, Fig. 9); 3. The upper part of the longitudinal profile, showing the post-paleolithic level inside the *Cioarei* cave (adapted from Cârciumar, Dobrescu 1997, 33, Fig. 2).

Pl. VI. 1–7. Ceramică neolitică timpurie descoperită în partea centrală a peșterii *Cioarei* (S I) (foto: I. A. Bărbat); 8–13. Ceramică neolitică timpurie descoperită la intrarea în peștera *Cioarei* (S II) (foto: I. A. Bărbat). / 1–7. Early Neolithic ceramics discovered in the central part of the *Cioarei* cave (S I) (photo by I. A. Bărbat); 8–13. Early Neolithic ceramics discovered at the entrance of the *Cioarei* cave (S II) (photo by I. A. Bărbat).

Pl. VII. 1–5. Fotografii și desene cu fragmentele ceramice Starčevo-Criș descoperite la interiorul peșterii *Cioarei* (foto și desen: I. A. Bărbat). / 1–5. Photographs and drawings of the Starčevo-Criș ceramic sherds discovered inside the *Cioarei* cave (photo and drawing by I. A. Bărbat).